

En lördagsförmiddag i en medelstor kommun samlas ett tjugotal personer i överaller kring en hög sandsäckar och en radioutrustning som ser äldre ut än de flesta av dem som hanterar den. Det är en Frivillig resursgrupp, FRG, som övar. De flesta av kommunens invånare vet inte att gruppen finns, ännu mindre att den enligt kommunens risk- och sårbarhetsanalys är en av de resurser som ska aktiveras om skyddsrummen fylls, om äldreomsorgen tappar personal eller om en snöstorm gör vägarna ofarbara. Hela den här essäserien har visat hur mycket av samhällets motståndskraft som i grunden vilar på människor som ställer upp frivilligt — och hur lite av den förmågan som byggts upp igen sedan kalla krigets dagar.

Sverige har idag 18 av staten erkända frivilliga försvarsorganisationer. Tillsammans har de omkring 380 000 medlemmar, i alla åldrar och med olika bakgrund. Vissa utbildar sig i sjukvård, andra i räddningstjänst eller i lednings- och sambandstjänst. Staten räknar formellt in alltihop i totalförsvarets uthållighet — på pappret en imponerande siffra. Men siffran döljer en ojämn geografi. FRG, den del av frivilligstrukturen som är mest lokalt förankrad och som organiseras av Civilförsvarsförbundet och Sveriges Kommuner och Regioner på uppdrag av MSB, finns bara i drygt hälften av landets kommuner. I vissa län saknades gruppen tidigare helt. Det innebär att just de kommuner som mest skulle behöva en lokal, redan utbildad reservkraft — glesbygdskommuner med lång insatstid för blåljus — riskerar att stå utan den resursen den dag det verkligen gäller.

Det är samma sårbarhet som återkommit genom hela serien, fast i mänsklig form. Skyddsrumssessän beskrev ett fragmenterat ägarskap där ingen riktigt vet vem som ansvarar för att dörren går att öppna. Äldreomsorgssessän visade en bemanning som redan idag går på knäna i vardagen, långt innan någon kris inträffat. Essän om kommunal och statlig krisledning pekade på civilområdenas papperstunna struktur. I alla dessa fall är svaret som förväntas fylla glappen ofta detsamma: frivilliga. Men frivilliga kan bara fylla ett glapp där de redan finns, är utbildade och har en tydlig roll att kliva in i — inte där de bara antas dyka upp för att behovet är stort.

Det nya totalförsvarsbeslutet för perioden 2025–2030 höjer ambitionerna för hela det civila försvaret, och därmed indirekt för frivilligorganisationernas roll: fler ska utbildas, fler ska kunna kallas in, fler kommuner ska ha fungerande FRG-grupper. Men ambitionshöjningar i ett riksdagsbeslut översätts inte automatiskt till fler människor som lägger sina lördagar på övning. Den generation som byggde upp civilförsvarets frivilligkultur under kalla kriget gjorde det i en tid av utbredd föreningstradition och en mer enhetlig syn på medborgerlig plikt. Dagens Sverige är ett mer individualiserat samhälle, där arbetslivets krav på flexibilitet och rörlighet gör det svårare att binda sig till återkommande, oavlönat engagemang — även när viljan i grunden finns.

Det handlar inte bara om att rekrytera fler medlemmar, utan om att bygga en infrastruktur som gör det möjligt att vara frivillig. Arbetsgivare behöver tydliga spelregler för ledighet vid övning och skarpt läge, på samma sätt som gäller för hemvärnet. Utbildningsvägarna behöver vara korta och tillgängliga, inte byråkratiskt tröga. Och kommunerna behöver, precis som beskrevs i essän om krisledning, faktiskt öva tillsammans med sina frivilliggrupper i vardagen — inte bara räkna in dem som en siffra i en beredskapsplan. En FRG-grupp som aldrig övat tillsammans med kommunens säkerhetssamordnare är i praktiken lika överklig som en civilområdeskarta som aldrig prövats i skarpt läge.

Det finns också en fråga om vilka som faktiskt nås av frivilligstrukturen. 380 000 medlemmar låter brett, men engagemanget är ojämnt fördelat över ålder, bakgrund och bostadsort på ett sätt som gör att hela grupper i det nya, mer mångfacetterade Sverige riskerar att stå utanför både informationen om att strukturen finns och möjligheten att bidra till den. Ett civilsamhälle som ska bära en betydande del av krisberedskapens sista led kan inte bygga enbart på en åldrande kärna av redan engagerade — det måste aktivt bredda vem som känner sig kallad och välkommen att kliva in.

Frivilligorganisationerna är i grunden ett bevis på att den svenska modellen för totalförsvaret aldrig varit en ren statsangelägenhet, utan något som förutsätter aktiva medborgare. Frågan inför den fortsatta upprustningen är om vi är beredda att investera lika mycket i att återuppbygga den muskeln som vi investerar i värnplikt och materiel. En sandsäck spelar ingen roll om ingen finns där för att lyfta den.

Källor

- Frivilliga resursgruppen (FRG) — frivilligresursgrupp.se
- MSB — msb.se (civilsamhällets roll i krisberedskapen)